

мужніх воїнів, об'єднання яких зіграли велику роль у розселенні слов'ян та боротьбі з войовничими сусідами. Загалом реконструкція давньослов'янських юнацьких союзів і посвячень є актуальною, зважаючи на недослідженість духовної культури давніх слов'ян.

У висновках сформульовано цінну, на наш погляд, думку про вічність архетипу ініціативних переходів, властивих людській культурі взагалі. Слід також зазначити, що В. Балушок вказує необхідне вміння виділяти в опрацьованих джерелах головні ідеї, найцікавіший зміст, наводячи найпрямовіші цитати. Завдяки цьому, а також майстерному викладові, текст дослідження читається з неослабним інтересом.

Даючи монографії в цілому позитивну оцінку втім, зауважимо, що хронологічні рамки дослідження дещо розмиті, недостатньо чітко визначені, вони обумовлюються належністю предмета дослідження до явищ архаїчної та традиційної культури і їх проявів у вигляді «культурних пережитків» у модерні часи. Бажано було б у вступі дати чіткіше розуміння широко вживаних автором категорій «історичний час», та суспільств — «архаїчного», «історичного», «традиційного». Вкажемо також на деяку нерівномірність репрезентації матеріалів, що стосуються різних обрядів і пов'язаного з ними кола явищ.

Загалом рецензоване дослідження В. Балушка є вагомим внеском в українську етнологічну науку.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕКСТОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ФОЛЬКЛОРНОЇ ПРОЗИ

Леся МУШКЕТИК

Брідина О. Українська усна традиційна проза: питання текстології та виконавства. — К.: ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України, 2006. — 400 с.

Текстологічні питання завжди стояли в колі інтересів науки, однак наш час характеризується новою хвилею зацікавленості цими проблемами, причому вже на іншому, вищому рівні, із урахуванням досягнень найновіших наукових напрямів та тенденцій, методик і практичних рішень.

Ці проблеми, які раніше часто розглядалися під літературознавчим кутом зору, мають свою специфіку у фольклорі, про що згадується на початку книги О. Брідиної. Її назва не є випадковою, адже фольклорні тексти функціонують у часі і просторі як живі динамічні системи, вони нерозривно пов'язані з виконанням, і, природно, людьми, які виконують і сприймають ці твори, входять в них як герої і персонажі. Тому існує «... доцільність вивчення не лише наслідків, а й самого процесу діяльності індивідів, зокрема й творчої роботи носіїв фольклору ...» [с. 323]. Дослідниця формулює власне розуміння природи усної

трансмисії у традиційній прозовій творчості і на цій основі обґрунтовує розуміння специфіки фольклорного тексту.

Дослідження О. Брідиної є об'ємним, скрупульозним і глибоким, як у діахронічному, так і синхронному аспекті. Вона не обмежується розглядом фольклористичної літератури, а залучає до своєї роботи краді набутки та методики лінгвістичної, літературознавчої, етнографічної, психологічної, антропологічної, культурологічної та інших наук.

Перший розділ її праці присвячений загальним проблемам текстології, основним сферам її інтересів, фольклорній прозі як об'єкту текстології. Поняття тексту є неоднозначним у сучасній науці як у плані змісту, так і форми. Тому задля визначення характеру залежності різних виконань фольклористка пропонує вживати введене дослідниками поняття «текстуальність», що охоплює і жанрові доміанти, і риси вербальної спадкоємності, і особливості

виконання. О. Бріцина дає докладний опис поглядів різних шкіл та напрямів минулого і сучасності на текст, його дискусійне визначення у фольклористиці, наводить різні підходи до його вивчення: контекстуальний, виконавський, з точки зору лінгвістики тексту, комунікативного, прагматичного, семіотичного напрямів тощо. Дослідниця залучає до цього розгляду дуже широкий матеріал наукових розробок не лише вітчизняної, а й європейської, американської та інших наук, посилаючись на першоджерела, що надзвичайно збагачує монографію і прилучає українського читача до нового масиву знань, який у багатьох випадках уперше вводиться в обіг вітчизняної науки.

У наступному розділі вона ставить проблему відтворення усного тексту записами, наводячи дві моделі в історії науки — літературну та етнолінгвістичну. Схиляючись на користь другої, вона разом з тим зазначає, що наш час висуває вимоги втілення в життя виконавської моделі, яку вона конкретно реалізує у своїй попередній книзі.

Надзвичайно важливими є й проблеми едиції фольклорних текстів, однотайності у вирішенні яких немає й досі, редактори та видавці часто діють на свій розсуд, спотворюючи автентичний текст. Тому цінними є також спостереження і поради фольклористики на цьому терені. Основним критерієм тут виступає мета видання, його характер — науковий, популярний, адресований дитячій аудиторії тощо. Проте всі ці видання мають задовольняти вимоги автентичності відтворення текстів, що, однак, не означає відмови від редакторського втручання, яке, у свою чергу, вимагає належної обережності і наявності коментування. Особливої уваги вимагає передача діалектів, фонетичних особливостей творів, їхньої лексики тощо. О. Бріцина наводить конкретні приклади таких видань, дає свою критику і рекомендації.

У подальшому розглядаються особливості фіксації фольклорної прози. У зв'язку з їх виконавською природою О. Бріцина ставить вимогу — задля адекватного відтворення усного тексту давати й широку контекстну інфор-

мацію, яка має відбивати не лише словесний текст, а й паравербальні складники виконання, широке культурне тло. Сюди має включатися й опис середовища та обставин, за яких функціонує текст, творча манера та поведінка оповідача, його контакт зі слухачами, зворотна реакція слухачів тощо.

Як приклад такого вдлого відтворення оповідальної майстерності на широкому історичному та соціальному тлі хотілося б навести працю відомого угорського дослідника Дюли Ортутаї, якого О. Бріцина згадує у книзі. Це видання «Мігай Федіч розповідає», надруковане ще в 1940 р. у Будапешті, започаткувало в угорській науці вивчення особистості казкаря. Епіграфом до книги Д. Ортутаї обрав вислів поета М. Бабіча «*Не співак породжує пісню, пісня породжує співака*». Половину книги займають тексти, а половину — широкий культурний контекст. Д. Ортутаї дає детальний опис історії та особливостей краю, де народився казкарь, звичаїв та побуту його села, особливостей мови, діалекту, релігійної належності мешканців та ін., а також згадує про особливості рідного краю його батьків, русинів з-під Ужгорода, де й народився казкарь. М. Федіч вже не говорив по-русинськи (лише в дитинстві), та у його казковому матеріалі, способі мислення, світі вірувань можна віднайти характерні слов'янські риси. Хоча загалом ці казки є характерними для угорської традиції області Саболч-Сатмар, де в той час мешкав сам казкарь. Д. Ортутаї детально розповідає про перше знайомство з М. Федічем, багаторічну співпрацю з ним, описує подробиці різночасової фіксації текстів, наводить навіть певні психологічні риси особистості казкаря, його поведінки тощо. Далі він детально говорить про основні риси творчої манери виконавця — схильність до монументальних, складних за структурою творів, драматизму у передачі казок та ін.

Великий інтерес у фольклористиці становить розробка нових методологій і методик запису, зокрема проведення різних експериментальних фіксацій текстів. У зв'язку з цим

дослідниця згадує натуральний (природний), штучний та індукований контекст (створений умисне), окреслює методики експериментального та повторного запису.

Свої особливості має створення тексту запису — розшифровки чи стриптур. О. Бріцина, підтримуючи думку відомих дослідників, вважає цей процес певним перекодуванням, яке можна назвати «інтерсеміотичним перекладом» (Е. Файн). Для повноцінного відтворення особливостей усних текстів вона пропонує додаткове графічне підкреслення виконавських акцентів, а загалом подає власну систему відповідних позначок задля виділення інтонації, пауз, наголосів на словах чи виразах, редукованих звуків тощо [див. с. 179], що є дуже корисним для збирача.

Четвертий розділ присвячено розгляду різночасових та експериментальних записів. Спершу подається огляд текстологічних експериментів в українській та світовій фольклористиці, а далі дослідниця вже на конкретному матеріалі демонструє підтвердження положень своєї роботи. Перш за все, це матеріали експедиційних виїздів «по слідах» відомих фольклористів минулого — О. Малинки, В. Гнатюка, В. Милорадовича та ін. Такі записи неодноразово здійснювалися фольклористами. Так, на Закарпатті величезну роботу з виявлення «слідів записів» В. Гнатюка провів П. Лінтур, який, наприклад, подав також і свої різночасові записи від казкаря Короловича та ін. Крім непрямих повторних записів подаються також прямі повторні записи дослідниці, зокрема магнітофонні фіксації. Поряд із цим нею зафіксовано і відтворення текстів за природних умов. Всі ці дані можна знайти в кінці книги (Додаток). Перелік основних різночасових фіксацій виконань прозових наративів. Крім власних записів, О. Бріцина використовує й фіксації інших збирачів (М. Зінчука, І. Хланти та ін.).

Далі дослідниця подає й аналізує конкретні твори, відповідно графічно їх оформлюючи, та дає обширні пояснення до них. Це різні прозові жанри — казки, анекдоти, неказкова проза. У

зв'язку з цим вона вирішує низку важливих питань, зокрема про опорні та ключові слова тексту та формульні вирази, що втілюють «концепційний кістяк», однак не є абсолютно незмінними, а реалізуються в певному семантичному полі.

Дослідниця торкається також проблеми фольклорної пам'яті, що давно дискутується у фольклористиці (А. Лорд та ін.), і робить висновки: «Є всі підстави вважати, що фольклорний текст «згортається» в пам'яті виконавця до своєрідного «концепційного згустку», який варіаційно (синонімічно) «розгортається» в наступному виконанні» [с. 326].

У розділі про трансмісію тексту від «учителя» до «учня» ставиться проблема навчання та запам'ятовування тексту, наявності універсального предметного коду у внутрішньому мовленні казкаря. Адже за визначеннями сучасної лінгвістики, комунікація може відбуватися лише за умови наявності текстової компетенції автора — слухача, передбачає не лише авторські інтенції, а й відповідне очікування аудиторії.

Об'ємною і ґрунтовною є бібліографічна література, що включає вітчизняні й зарубіжні видання. Значно полегшують роботу над книгою, збагачують її також предметний та алфавітний (іменний) покажчики, подані в кінці видання.

Книга О. Бріциної є, безперечно, непересяченим явищем у сучасній фольклористиці. Новаторський погляд, глибина і фундаментальність підходу, актуальність поставлених проблем — все це робить книгу необхідною як для практичної роботи, так і для подальших теоретичних узагальнень. Обшир поставлених у ній проблем вимагає подальшого опрацювання, а головне — накопичення практичного, у тому числі шляхом експериментів, — досвіду, що робить ґрунтовним будь-яке теоретичне положення і допомагає авторові на власному досвіді глибоко осмислити проблему і зробити відповідні висновки.

Книга є дуже корисною не лише для науковців. Її мають прочитати й вивчити фолькло-

ристи-аматори, студенти, редактори, вона буде цікавою і для широкого загалу читачів. Можна рекомендувати авторові на її основі розробити шерег навчальних посібників та методик із окремих тем монографії, зокрема едиційних

приписів, збирання, запису та розшифровки текстів, наукових розробок та ін., які будуть репрезентувати найновіші досягнення науки в певній галузі знань.

НОВА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ТРАДИЦІЇ В ГАЛУЗІ ЕТНООРГАНОЛОГІЇ

Інна ЩЕРБІНА

Хай М. Музично-інструментальна культура українців (фольклорна традиція). — Дрого-
бич: Коло, 2007. — 544 с.

Актуальність теми. Розвиток світової музичної культури ХХІ ст. базується на архетипових знаках буття, залежить від національних особливостей матриці свідомості, відповідно рухаючись у різних напрямках. Проте ми можемо спостерігати спільне — підвищену зацікавленість щодо вивчення, збереження, реконструкції та інтерпретації автентичних матеріалів або їх рудиментів. При цьому відбувається процес різноманітного переосмислення фольклору, зокрема:

- автентична вторинна репрезентація фольклору такими гуртами, як Муравський шлях (Україна), Воля (Росія), *Siaudela* (Литва);
- жанрова, метрична, інтонаційно-ритмічна переорієнтація, наприклад у стилях: етно-джазу груп Тригон (Молдова), Джам (Україна/Іран); *world music* груп *Varttina* (Фінляндія), *Anselmo Crew* (Угорщина), *Carpathiana* (Великобританія), *Esma Redzepova & Orchestra* (Македонія); фолк-року ВВ (Україна) тощо;
- органічний синтез декількох протилежних музичних жанрів і стилів або традиційних культур, наприклад: Іван Купало (Росія), *Red Cardell* (Франція), *Capela Brodow* (Польща) і т. д.

Оскільки сьогодні спостерігаємо як сприятливий вплив традиційного інструменталізму на художньо-творчі процеси, так і катастрофічне його згасання в культурі українців як традиції, можна стверджувати, що вихід у світ мо-

нографії «Музично-інструментальна культура українців (фольклорна традиція)», автором якої є М. Хай, — безумовно, знаменна подія в науковому та культурному житті України, особливо в галузі музичної фольклористики.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. У монографії «Музично-інструментальна культура українців (фольклорна традиція)» Михайло Хай висвітлює власну гіпотезу «про існування на теренах України типологічно схожих із відповідними собі в культурах інших народів етноорганологічних явищ, автохтонність яких беззастережна: бурдонова культура, гусельно-бандуристська, скрипкова, сопілкова, дрімбова традиції та ін.» [1, с. 6]. З позиції критичної оцінки сьогодення, він зазначає, що нині «практика публікації відомостей, науково необґрунтованих і не вивірених, створила навколо багатьох явищ народного інструменталізму ауру міфічності і невизначеності» [1, с. 7]. У процесі роботи над монографією, автор узагальнив багатий архівний, науковий, методичний та музично-етнографічний матеріал. Спираючись, головним чином, на аналіз документальних фактів та досліджень народного інструментарію й не уникаючи водночас їх синтезу/узагальнення, Михайло Хай оперує методами порівняльного зіставлення відомих етноорганологічних та етноорганіфонічних матеріалів, описів фактів і явищ, зафіксованих у сучасних польових та наукових досліджен-